

УДК 378.011.3-051

В. В. Желанова

**КОНТЕКСТНЕ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
КОЛЕДЖУ**

Формування соціокультурної компетентності студентів коледжу зумовлена сучасними вимогами ринку праці до фахівців. Будь-яка галузь потребує компетентних, мобільних та конкурентоспроможних фахівців які вміють працювати та активно взаємодіяти в команді, здатні взяти на себе відповідальність за прийняте рішення і результати власної праці, функціонувати у полікультурному просторі для ефективної соціалізації, комунікації з представниками різних культур та народів [1]. Соціокультурні зміни в процесі євроінтеграції зумовлюють встановлення нового типу міжкультурних відносин. Для майбутніх фахівців з'являються нові можливості та перспективи співпраці із зарубіжними країнами, що сприяє розширенню культурних меж, розвитку діалогу культур, взаємодії та розумінню інших культурних цінностей. Саме тому, проблема задоволення потреб суспільства у висококваліфікованих та всебічно розвинених фахівцях будь-якої галузі залишається актуальною в наші дні.

При вирішенні цієї проблеми навчання студентів в діяльності, а саме в контексті пропонованої соціокультурної ситуації, а також побудова освітнього середовища, яке буде відповідати підготовці кваліфікованих фахівців, є найбільш ефективним способом реалізації і здійснення даної діяльності в сфері середньої професійної освіти, оскільки студент не просто повинен вивчити весь зміст необхідних теоретичних знань, але й повинен бути готовим вирішувати реальні соціокультурні задачі, а головне вміти застосовувати їх в конкретних практичних ситуаціях.

Одним з найбільш продуктивних у цьому напрямі є контекстне навчання, в якому на мові певних наук й за допомогою всієї системи форм, методів та засобів навчання, як традиційних так і нових, моделюється предметний та соціокультурний зміст майбутньої професійної діяльності й відбувається трансформація соціокультурної діяльності студента в професійну. При цьому контекстне навчання відповідає всім критеріям технологічності. Згідно з науковою позицією Г. Селевка [2] такими є концептуальність, системність, керованість, відтворюваність, ефективність. Постає питання розробки технологічних аспектів контекстного навчання. Отже, виникає потреба з'ясувати які форми й методи контекстного навчання є більш сприятливими для формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Концептуальні основи технологічного підходу обґрунтовано в

працях А. Алексюка, В. Безпалька, Н. Борисової, П. Гусака, М. Данилова, Л. Даниленко, М. Кларіна, Я. Бурлаки, В. Монахова, О. Мороза, Г. Селевка, І. Харламова, Д. Чернілевського та ін. Практичні аспекти технологічного підходу як у шкільній, так і в професійній освіті висвітлюються у публікаціях В. Євдокимова, М. Головка, В. Кукушина, Л. Липової, М. Левіної, О. Мірошніченко, Л. Момот, А. Нісімчука, І. Прокопенка, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Падалки, В. Петюкова, С. Сисоевої, В. Стрельнікова, О. Шпак. Низка праць присвячена питанням упровадження педагогічних технологій у систему професійної освіти (І. Богданова, П. Гусак, О. Євдокимов, О. Кіяшко, І. Манькусь, І. Смолук та ін.). Проблема організаційних форм навчання розглядається в роботах А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Галузинського, М. Євтуха, В. Лозниці, В. Мальованого, М. Фіцули. Питанню форм організації навчання у вищій школі присвятили свої праці С. Архангельський, Т. Березівська, Г. Цехмістрова, К. Щербакова та ін. Низка досліджень спрямована на розкриття провідних організаційних форм контекстного навчання, а саме: лекцій контекстного типу (Н. Борисова, А. Вербицький); ділової гри як форми контекстного навчання (О. Андрєєва, А. Вербицький).

Проте при такій зацікавленості різними аспектами впровадження технологічного підходу в сучасну систему вищої освіти, а також проблематикою організаційних форм навчання, зокрема різних форм контекстного навчання, цілісний розгляд технології контекстного навчання при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фахівців залишається поза увагою науковців.

Метою статті є висвітлення технології контекстного навчання при формуванні соціокультурної компетентності студентів в умовах коледжу.

Формування соціокультурної компетентності студентів в умовах коледжу – це передусім результативно-діяльнісна характеристика соціокультурної освіти [3]. Це цілісний процес формування розвитку в студентів культурологічних, комунікативних, народознавчих, психолого-педагогічних знань, відповідних вмінь, здібностей, цінностей, досвіду ініціативної діяльності при моделюванні різних професійних ситуацій, а також в процесі спілкування, пізнання навколишньої дійсності, самовдосконалення. Соціокультурна компетентність фахової підготовки виступає як теоретико-методологічна стратегія, спрямована на формування в майбутніх фахівців досвіду соціокультурної взаємодії [4].

Зауважимо, що зазначений феномен є сукупністю певних форм й методів, алгоритмів педагогічної взаємодії викладача та студентів, а також студентів між собою у процесі контекстного навчання. Пропонована технологія містить імітаційні та неімітаційні форми організації навчання, тобто відповідно ті, що базуються на імітаційних (узаasadнюють на моделюванні середовища, певної ситуації діяльності) або неімітаційних (відсутнє моделювання предмета навчання) методах навчання.

Отже, розглянемо неімітаційні форми організації навчання які сприяють формуванню соціокультурної компетентності студентів. Даними формами є лекційні заняття. Зауважимо, що лекція контекстного типу має свої особливості й переваги, що відрізняють її від традиційної лекції. Отож, провідна перевага лекції контекстного типу полягає в її соціокультурній орієнтації, в активній участі студентів у процесі навчання, а також у пріоритеті колективних форм роботи.

Різновиди лекцій контекстного типу розроблені А. Вербицьким [5]. У нашому дослідженні ми їх розглядаємо в модифікованому вигляді й обґрунтовуємо вагомість та доцільність упровадження в технології контекстного навчання рефлексивно зорієнтованої лекції. Отже, розглянемо її сутність.

Рефлексивно зорієнтована контекстна лекція – організаційна форма контекстного навчання, у якій інформація, надана викладачем, співвідноситься зі зверненням студента на себе, а саме із самоаналізом та самодослідженням, в основі яких лежать рефлексивні механізми особистості й формуються сукупність самостійних (стійке позитивне ставлення до рефлексії; схильність до рефлексивної діяльності, знання та вміння, що відбивають усі складники контекстної рефлексії як соціокультурно вагомої якості у форматі рефлексивної компетентності) і рефлексивно детермінованих (мотиваційна, смислова, суб'єктна сфера особистості) конструктів майбутніх фахівців. Отже, надамо алгоритм зазначеної лекції: 1) поглинання студентів у проблему лекції через поглинання «у себе»; 2) з'ясування причин певних протиріч, ускладнень; 3) «встановлення меж» знання й незнання; 4) сумісна критика певних позицій, їх корекція; 5) визначення певних шляхів розв'язання проблеми (пошук «нової норми»); 6) перепроєктування дії; 7) вихід з рефлексії в діяльність; 8) ускладнення діяльності (актуальне й можливе); 9) аналіз ступеню розв'язання проблеми через Я-висказування; 10) визначення подальших перспектив засобами рефлексивно-антиципаційного механізму.

Нами також накопичений досвід використання соціокультурно спрямованих тренінгових занять з використанням, так званої, «нарізки» певних елементів заняття. Для роботи з відеоматеріалами нами запропоновано певний алгоритм, що представлений наступною логікою дій: 1) концептуальні основи заняття; 2) цілемотиваційні аспекти заняття; 3) організація спілкування на занятті: формування взаємин (афективний аспект спілкування), організація взаємодії викладача й студента (інтерактивний аспект спілкування), взаємообмін інформацією (когнітивний аспект спілкування); 4) реалізація особистісного підходу на занятті; 5) професійно-особистісні якості викладача; 6) рефлексія результатів заняття.

Додамо, що у процесі роботи з відеоматеріалами можливе впровадження комунікативно-формуального контексту засобом спрямованого аналітичного спостереження за реальним процесом

спілкування викладача зі студентом на занятті за певною схемою, що представлена такими складниками: 1) стиль педагогічного спілкування викладача зі студентами, його вплив на спілкування студентів між собою, їх ставлення до викладача; 2) управління спілкуванням під час освітнього процесу; 3) управління міжособистісними відносинами в колективі студентів; 4) тактика спілкування зі студентами, які займають різне становище в колективі або належать до різних соціальних груп; 5) передбачення і розв'язання конфліктних ситуацій; 6) використання на занятті соціокультурних механізмів спілкування; 7) управління своїм емоційно-психологічним станом; 8) професійно-особистісні якості викладача, що сприяють продуктивному спілкуванню зі студентами; 9) труднощі, що виникають у спілкуванні зі студентами.

В технології контекстного навчання при формуванні соціокультурної компетентності студентів особливе місце посідають імітаційні форми організації навчання, що базуються на активній навчально-пізнавальній діяльності, у якій студент отримує можливість засвоєння соціокультурних знань у процесі їх імітації. Своєю чергою, імітаційні форми організації навчання поділяються на ігрові й неігрові. Уточнимо, що в неігрових формах навчання імітується переважно лише якийсь бік предмета навчання. Ігрові ж форми навчання будуються на його імітації у вигляді гри за певними правилами. Саме такою є ділова гра.

Відмітимо, що вона є однією з базових форм контекстного навчання, має очевидні переваги, а саме: застосування ділових ігор при формуванні соціокультурної компетентності студентів закладів вищої освіти I – II р.а. дає змогу максимально направити навчальний процес до соціокультурної діяльності, урахувати реалії сучасного соціокультурного середовища; студент у спеціально створених умовах «проживає» різноманітні ситуації, які дають йому змогу формувати світогляд, розширювати межі проникнення в іншомовну культуру, розуміти інші культурні цінності, уміння приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, уміння вести конструктивний діалог із представниками інших культур, розвивати навички взаємодії між народами та представниками різних верств населення.

Слід зауважити, що зв'язок теорії з практикою породжує інтерес до заняття, який прискорює набуття практичних умінь, оскільки активізує здібності, які є внутрішніми умовами успішного формування умінь. Тому в методичному арсеналі викладача коледжу має бути безліч різноманітних методів та прийомів, які допомагатимуть йому не тільки викликати інтерес, а й підтримувати його. Отож, одним з досить дієвих методів виступає ситуативний метод, який передбачає реалізацію освітнього та виховного потенціалу педагогічних ситуацій [6].

Отже, реалізація контекстного підходу в організації й проведенні навчальних ділових ігор дає можливість інтегрувати навчальну й соціокультурну діяльність, що є необхідною умовою формування

соціокультурної компетентності майбутнього фахівця. Ретельний розгляд ділової гри нами було здійснено у попередніх працях.

Далі розглянемо неігрові імітаційні форми організації контекстного навчання, якими є аналіз соціокультурних ситуацій та розв'язання соціокультурних задач. Ми репрезентуємо аналіз соціокультурних ситуацій та розв'язання соціокультурних задач як самостійні форми організації контекстного навчання, хоча можливе їх використання в якості методів навчання.

Розглядаючи аналіз ситуацій, відзначимо, що наявність реальної виробничої ситуації створює і предметний виробничо-технологічний контекст, і соціально-особистісний контекст майбутньої професії. Тут можна говорити про моделювання, яке майже точно відтворює вихідну систему-прототип. Аналізована ситуація – це реальний випадок з життєвої практики, а не умовне навчальне завдання. У форматі проблеми нашого дослідження ми загострюємо увагу саме на рефлексивному осмисленні ситуації, оскільки саме це сприяє ототожненню, ідентифікації себе з представниками інших культур.

Зазначимо, що до наукового обігу нами введено та обґрунтовано поняття соціокультурної задачі контекстної спрямованості, у якій засобами моделювання предметного та соціального контексту відтворюється зміст соціокультурної діяльності та здійснюється загальний і соціокультурний розвиток особистості майбутнього фахівця. Мета задач контекстного типу співвідноситься з провідною метою розробленої нами технології контекстного навчання, що полягає у формуванні сукупності рефлексивних конструктів.

Відповідно до цієї мети ми виокремлюємо такі типи задач контекстного типу, як-от: мотиваційні задачі, що виконують спонукальну функцію; рефлексивно-аналітичні задачі, що спрямовані на формування контекстної рефлексії студентів; задачі смислової спрямованості, що сприяють соціокультурному смислоутворенню та дозволяють студентові здійснити смисловий вибір; задачі суб'єктної спрямованості, що створюють умови для реалізації соціокультурної суб'єктності.

Соціокультурні задачі контекстної спрямованості за часовими параметрами та масштабом завдань поділяються нами на стратегічні, тактичні й оперативні. При цьому стратегічні задачі в технології контекстного навчання спрямовані на формування рефлексивної компетентності, а також рефлексивно детермінованих конструктів. Сутністю тактичних задач контекстної спрямованості є формування певних елементів рефлексивної компетентності, а також окремих складників смислової та суб'єктної сфери майбутніх фахівців. Оперативні задачі рефлексивної спрямованості становлять певний рефлексивний вихід, певний рефлексивний акт.

Щодо механізму розв'язання соціокультурної задачі контекстної спрямованості, ми розуміємо його як процес усвідомлення певної проблеми, що пов'язана з соціокультурною діяльністю, побудови

гіпотези її розв'язання та практичної реалізації запланованого рішення на підставі рефлексивно-аналітичного розгляду ситуації, на фоні якої розгорталася задача. Тобто, як бачимо, розв'язання соціокультурних задач контекстної спрямованості є складним процесуальним циклом. При цьому нами виокремлено такі взаємозв'язані та взаємозумовлені фази та етапи, а саме: діагностико-аналітична фаза, що включає аналітичний етап, який починається з аналізу й оцінки ситуації, що склалася, і закінчується формулюванням самого завдання, що підлягає розв'язанню; конструктивна фаза, що об'єднує етап планування й конструювання, де висуваються гіпотези рішення, конкретні способи рішення вже поставленої задачі, розробляється «проект» рішення; виконавська фаза, що пов'язана з реалізацією задуму, з його практичним утіленням.

Отже, розв'язання соціокультурних задач є складним, багатоаспектним, творчим процесом, який неможливо повністю схематизувати. Але дії та операції, пов'язані з рефлексивно-аналітичною діяльністю, які ми можемо формально уявити, вважаємо доцільним надати в розробленому нами алгоритмі розв'язання соціокультурних задач, що представлений такою логікою дій, як-от: 1. Характеристика соціокультурної системи. 2. З'ясування об'єктів та суб'єктів освітнього процесу, їх психолого-педагогічна характеристика. 3. Характеристика взаємин учасників ситуації. 4. Визначення протиріч, формулювання проблеми. 5. Формулювання соціокультурної задачі. 6. Проектування рішення. 7. Конструювання. 8. Аналіз та рефлексія результатів розв'язання задачі.

Виходячи з викладеного вище, аналіз соціокультурних ситуацій та розв'язання соціокультурних задач контекстної спрямованості є провідними імітаційними неігровими формами організації контекстного навчання, які містять значний потенціал щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що контекстне навчання є однією з найбільш вагомих предметних основ формування соціокультурної компетентності фахівця будь-якої сфери діяльності, за якої, метою діяльності студента стає застосування набутих соціокультурних знань в процесі міжкультурного спілкування. Таким чином, технології контекстного навчання моделюють цілісний предметний і соціокультурний зміст професійної діяльності. Засвоєння соціокультурних знань і досвіду здійснюється в ході вирішення модельованих соціокультурних ситуацій. Це забезпечує умови формування пізнавальних і професійних мотивів студента, трансформацію процедури засвоєння знань у професійно-практичну діяльність майбутнього фахівця, що впливає на формування соціально-професійної мобільності студента, яка в свою чергу є одним з пріоритетних напрямків розвитку української професійної освіти. Отже є безперечною практична значущість представлених у статті матеріалів.

Сформульовані висновки не претендують на вичерпне рішення питань, пов'язаних із використанням контекстного навчання при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фахівців. Зокрема, подальшого вивчення потребують проблеми реалізації даного підходу при формуванні соціокультурної компетентності студентів в закладах вищої освіти I – II р.а. з використанням різноманітних методів активного навчання.

Список використаної літератури

1. Фоменко Т. М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти / Т. М. Фоменко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка. – Вип. 42. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – С. 149–156. **2. Селевко Г. К.** Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с. **3. Березюк О. С.** Дидактична модель професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інноваційного освітнього простору (концептуальний підхід): Монографія / за ред. О. С. Березюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 200 с. **4. Процюк І. Є.** До проблеми аналізу базових понять соціокультурної компетентності майбутнього фахівця. Нові технології навчання : наук.-метод.зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2016. – Вип. 89. – Ч. 1. – С. 178–183 **5. Вербицкий А. А.** Педагогические технологии контекстного обучения : науч.-метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2010. – 55 с. **6. Каплінський В. В.** Педагогічні умови забезпечення ефективності практичних занять з педагогіки у вищій школі як важливої складової формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя / В. В. Каплінський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2016. – Вип. 46. – С. 197–200.

Желанова В. В. Контекстне навчання як умова формування соціокультурної компетентності студентів коледжу

У статті висвітлено технологію контекстного навчання при формуванні соціокультурної компетентності студентів в умовах коледжу. Дана технологія представлена неімітаційними (лекції контекстного типу), імітаційними ігровими (ділова гра контекстної спрямованості) та імітаційними неігровими (аналіз соціокультурних ситуацій та розв'язання соціокультурних задач контекстної спрямованості) організаційними формами навчання контекстного типу.

Ключові слова: технологія контекстного навчання, лекція контекстного типу, ділова гра, соціокультурна ситуація, соціокультурна задача контекстної спрямованості, соціокультурна компетентність.

Желанова В. В. Контекстное обучение как условие формирования социокультурной компетентности студентов колледжа

В статье продемонстрирована технология контекстного обучения при формировании социокультурной компетентности студентов в условиях колледжа. Данная технология представлена в виде неимитационных (лекции контекстного типа), имитационных игровых (деловая игра контекстной направленности) и имитационных неигровых (анализ социокультурных ситуаций и решения социокультурных задач контекстной направленности) организационных форм обучения контекстного типа.

Ключевые слова: технология контекстного обучения, лекция контекстного типа, деловая игра, социокультурная ситуация, социокультурная задача контекстной направленности, социокультурная компетентность.

Zhelanova V. Contextual Learning as a Condition for the Formation of Sociocultural Competence of College Students

The research deals with the analysis of effective strategies for forming sociocultural competence of college students with help of contextual learning.

Sociocultural changes in the process of eurointegration predetermine establishment of new type of intercultural relations. For future specialists new possibilities and prospects of collaboration with foreign countries appear, that envisages expansion of penetration into the foreign culture, development the dialogue of cultures, cooperation between people and understanding other cultural values. That is why the problem of sociocultural competence formation among specialists is actual to the current stage of development of Ukrainian society. Any industry requires competent, mobile and competitive professionals who are able to work and can actively interact in a team, who are able to take responsibility for the decision and results of their own work, operate in a multicultural space for effective socialization and communication with representatives of different cultures and peoples. This technology is represented by non-imitative (lectures of contextual type), simulation games (business game of context orientation) and simulation non-game (analysis of sociocultural situations and solving sociocultural problems of contextual orientation) organizational forms of learning context-type.

Key words: technology of contextual education, lecture of contextual type, business game, sociocultural situation, sociocultural problem of contextual orientation, sociocultural competence.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.